

Народна банка Србије
Сектор за контролу пословања банака

Принципи за управљање ризиком ликвидности

Београд, децембар 2008. године

А. Основни принцип за управљање ризиком ликвидности

Принцип 1 – Оквир за управљање ризиком ликвидности

Банка треба да дефинише поуздан оквир за управљање ризиком ликвидности који је интегрисан у целокупан процес управљања ризицима банке. Оквир за управљање ризиком ликвидности треба да омогући банци да одговори доспелим обавезама, како у случају редовних услова пословања, тако и у периоду кризе ликвидности, при чему криза може бити узрокована пословањем саме банке или погоршањем општих услова на тржишту.

У циљу одржавања адекватног нивоа ликвидности, банка на располагању треба да има и одговарајући износ ликвидне aktive (*liquidity cushion*). Ликвидна актива треба да омогући банци измиривање обавеза у периодима различитих стресних догађаја, укључујући оне који се односе на губитак или промену вредности како необезбеђених, тако и обезбеђених извора финансирања. Ликвидна актива банке треба да буде усклађена са структуром и комплексношћу њених билансних и ванбилансних активности, ликвидношћу њене aktive и обавеза, нивоом рочне неусклађености aktive и извора средстава и карактеристикама пословне стратегије и производног микса.

Банка треба да користи конзервативне претпоставке у процени степена ликвидности појединих ставки aktive и расположивости различитих извора финансирања у току периода стреса. Банка не сме да дозволи да конкурентни притисци угрозе интегритет функције управљања ризиком ликвидности и контролних функција.

Б. Систем управљања ризиком ликвидности

Принцип 2 – Толеранција према ризику ликвидности

Банка треба на јасан начин да одреди ниво толеранције према ризику ликвидности, имајући у виду своја стратешка опредељења, пословне циљеве, укупну склоност ка ризику, финансијско стање, капацитете финансирања и улогу у финансијском систему.

Управни одбор банке је одговоран за успостављање јединственог система управљања ризицима у банци и за надзор над тим системом, те је одговоран за дефинисање одговарајућег нивоа толеранције према ризику ликвидности, односно нивоа ризика ликвидности који је банка спремна да преузме. Ниво толеранције би требало да буде дефинисан тако да обезбеди стабилну ликвидност банке како у редовним условима тако и у случају настанка ванредних околности.

Ниво толеранције према ризику ликвидности може се дефинисати путем различитих квантитативних и квалитативних показатеља.

Принцип 3 – Руковођење и организација процеса управљања ризиком ликвидности

За адекватно управљање ризиком ликвидности, важно је да управни и извршни одбор банке, као и одбор за управљање активом и пасивом у потпуности разумеју природу и ниво ризика ликвидности преузетог од стране банке, као и повезаност и утицај осталих врста ризика којима је банка изложена (кредитни, тржишни, оперативни, репутацијски...) на ликвидност банке.

Управни одбор банке треба да буде континуирано обавештаван о ликвидности банке и општем профилу ризика ликвидности. У области управљања ризиком ликвидности, као делом јединственог система за управљање ризицима, управни одбор банке је нарочито одговоран за:

- усвајање принципа, односно стратегије за управљање ризиком ликвидности банке у складу са дефинисаним нивоом толеранције према ризику ликвидности и њено редовно ревидирање (најмање једном годишње);
- утврђивање и најмање једном годишње, а према потреби и чешће, ревидирање процедура за идентификовање, мерење, ублажавање и праћење ризика ликвидности;
- усвајање плана пословања у случају настанка непредвиђених догађаја;
- обезбеђивање да банка у релевантним органима (извршни одбор, одбор за управљање активом и пасивом, виши менаџмент) располаже адекватним кадром

- са одговарајућим стручностима, као и да банка располаже процесима и системима за мерење, надзор и контролу свих извора ризика ликвидности;
- успостављање ефикасног система унутрашњих контрола за управљање ризиком ликвидности;
 - доношење одлука о изузећу од процедура и ограничења (лимита), дефинисање начина надзора, извештавања и праћења тих изузетака.

Извршни одбор организује пословање банке и врши дневни надзор над њеним активностима, а у складу са циљевима и принципима управљања ризицима утврђених од стране управног одбора. У том смислу, извршни одбор је нарочито одговоран за:

- развој и спровођење принципа, односно стратегије и процедура за управљање ризиком ликвидности банке, који ће циљеве и прихватљив ниво толеранције према ризику ликвидности, утврђене од стране управног одбора, преточити у оперативне стандарде;
- дефинисање одговарајуће организационе структуре за управљање ризиком ликвидности, којом се одређују надлежности и одговорности за различите нивое управљања овим ризиком, на начин који спречава сукоб интереса¹;
- пажљиво надгледање трендова и развоја на тржишту који могу представљати значајне и комплексне изазове за управљање ризиком ликвидности, како би био у стању да правовремено и адекватно предлаже и спроводи промене у погледу стратегије управљања ликвидношћу;
- успостављање менаџмент информационог система за адекватно управљање ризиком ликвидности.

Одбор за управљање активом и пасивом (*ALCO* одбор) је дужан да прати изложеност банке ризицима који произилазе из структуре њених билансних обавеза и потраживања и ванбилансних ставки, као и да предлаже мере за управљање ризиком ликвидности. Остале функције *ALCO* одбора зависе од величине и структуре активе и пасиве банке. У циљу ефикасног функционисања, *ALCO* одбор би требало да буде састављен од надлежних чланова извршног одбора, члана организационе јединице одговорне за управљање средствима, чланова организационе јединице задужене за управљање ризицима и других пословних функција које у значајној мери могу утицати на ризик ликвидности. Такав састав *ALCO* одбора обезбеђује ефикасну комуникацију и разумевање основних принципа и стратегије управљања ризиком ликвидности у свим пословним функцијама које могу имати утицаја на ликвидност банке.

¹ Под спречавањем сукоба интереса се нарочито подразумева обезбеђивање независности функција мерења, праћења и контроле ризика, с једне, и функција преузимања ризика, с друге стране до нивоа извршног одбора.

Систем унутрашњих контрола за управљање ликвидношћу

Банка је дужна да успостави одговарајући систем унутрашњих контрола за управљање ликвидношћу који обухвата:

- одговарајуће контролне активности које спроводе извршни одбор банке, друга лица одговорна за управљање ликвидношћу и запослени у банци;
- редовну процену адекватности, поузданости и ефикасности овог система, коју врши унутрашња ревизија.

Системом унутрашњих контрола обезбеђује се благовремено информисање лица одговорних за управљање ризиком ликвидности о уоченим недостацима, примена мера којима ће ти недостаци бити отклоњени, као и евентуалне измене система управљања ризиком ликвидности када за то постоји потреба.

Саставни део система унутрашњих контрола јесте и адекватна организациона структура која обезбеђује независност функција мерења, праћења и контроле ризика у односу на функцију преузимања ризика до нивоа извршног одбора банке.

Унутрашња ревизија банке треба да спроводи периодичну процену адекватности, поузданости и ефикасности овог система. Контрола коју спроводи унутрашња ревизија треба да обухвати следеће области:

- адекватност система и процедура за идентификовање, мерење и праћење ризика ликвидности;
- адекватност и придржавање лимита за контролу ризика ликвидности;
- адекватност претпоставки на којима се заснива анализа сценарија новчаних токова;
- интегритет и корисност МИС извештаја о ризику ликвидности;
- придржавање утврђених принципа за управљање ликвидношћу.

Да би систем интерних контрола био ефикасан, банка треба да обезбеди адекватан, обучен и стручан кадар у оквиру функција мерења, праћења и контроле ризика и интерне ревизије, који има способности и овлашћења да сагледа, процени и преиспита податке и претпоставке дефинисане у оквиру функције преузимања ризика.

Унапређењу ефикасности система интерних контрола доприноси и успостављање адекватне организационе културе засноване на добрим пословним обичајима и професионалним и етичким стандардима, тако да унутрашње контроле буду нераскидиви део пословних активности банке и да запослени разумеју сврху и значај унутрашњих контрола, као и свој допринос њиховој ефективној имплементацији.

Принцип 4 – Ризик ликвидности и одређивање цена производа

Трошак и ризик ликвидности би требало да се укључи у процесе одређивања цена, мерења резултата и одобравања нових производа за све значајне активности банке (како билансне, тако и ванбилансне), како би се избалансирали мотиви за преузимање ризика, са степеном изложености ризику ликвидности које те активности производе.

Одређивање висине трошка и ризика ликвидности би требало да узме у обзир факторе као што су предвиђен рок доспећа, степен утрживости, користи од приступа релативно стабилним изворима финансирања (као што су неке врсте штедних депозита) и сл.

В. Мерење и управљање ризиком ликвидности

Принцип 5 – Управљање ризиком ликвидности

Управљање ризиком ликвидности представља процес идентификације, мерења, контроле, ублажавања и праћења ризика ликвидности. Овај процес треба да обухвата адекватан оквир за свеобухватно пројектовање новчаних токова који произилазе из имовине, обавеза и ванбилансних ставки, током одговарајућих временских периода.

Идентификација ризика ликвидности

Потребе за ликвидношћу и расположиви извори ликвидности банке у великој мери зависе од њене пословне стратегије, производног микса, структуре биланса стања, као и новчаних токова који проистичу из билансних и ванбилансних ставки. У циљу идентификације ризика ликвидности, банка треба да:

- анализира све значајне билансне и ванбилансне позиције и да одреди њихов утицај на ризик ликвидности;
- анализира међусобну повезаност ризика ликвидности извора средстава и тржишног ризика ликвидности² (нпр. продаја одређених позиција активе у периодима кризе ликвидности може произвести негативне ефекте на финансијски резултат и капитал банке, што даље води до смањења поверења у банку других учесника на финансијском тржишту и ограничавања њеног приступа изворима средстава);
- обезбеди адекватно вредновање позиција активе у складу са одговарајућим регулаторним стандардима и стандардима финансијског извештавања;
- идентификује догађаје који могу имати утицаја на поверење јавности у њену сигурност и стабилност (нпр. негативна саопштења у медијима, значајни догађаји у пословању повезаних лица и сл.);

Мерење ризика ликвидности

Ефективан процес мерења ризика ликвидности је кључан за адекватно управљање овим ризиком. Основни метод мерења ликвидности подразумева **процену и упоређивање**

² Ризик ликвидности представља ризик од настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал банке услед немогућности да измирије све обавезе, а може бити прозрокована повлачењем или немогућношћу занављања извора средстава (ризик ликвидности извора средстава) или отежаним претварањем позиција активе у ликвидна средства због поремећаја на тржишту или недовољне дубине тржишта (тржишни ризик ликвидности).

свих будућих новчаних прилива и одлива (нето токова готовине)³ по основу билансних и ванбилансних ставки у различитим временским интервалима, а са циљем утврђивања потенцијалних недостатака ликвидних средстава, како у условима редовног пословања, тако и у условима стресних догађаја, односно кризе ликвидности. Временски интервали за који се утврђују нето токови готовине треба да буду дефинисани на начин који омогућује банци адекватно сагледавање потреба за ликвидним средствима у току дана, дневно, у краћим интервалима у току године, као и потребе за ликвидним средствима у дужем периоду (преко годину дана).

Банка је дужна да, за потребе мерења и праћења ризика ликвидности, усвоји процедуре за мерење и праћење нето токова готовине – праћењем имовине и обавеза банке по периоду преосталом до доспећа, мерењем и упоређивањем прилива и одлива готовине, као и дневним праћењем нето токова готовине по класама периода до доспећа.

Да би на адекватан начин мерила ризик ликвидности, банка треба да обезбеди следеће:

- адекватну процену будућих новчаних токова по билансним позицијама
 - О динамичко предвиђање будућих новчаних токова, које подразумева анализу и процену понашања кључних клијената у случају промена у окружењу (непходно је извршити сегментацију извора и средстава по групама клијената са сличним понашањем);
 - О анализу стабилности извора средстава, односно процену дела извора који су релативно постојани у условима стресних догађаја (нпр. у случају штедних улога процена њихове стабилности у зависности од висине депозита, осетљивости на промену каматне стопе, географске дистрибуције и сл.);
- адекватну процену утицаја потенцијалних обавеза (ванбилансних позиција) на ликвидност
 - О процену износа и момената активирања преузетих неопозивих обавеза банке, узимајући у обзир природу обавезе и кредитну способност друге уговорне стране, као и изложеност банке по том основу по секторима/индустријама и географским подручјима⁴.
 - О одређивање догађаја по групама (врстама) потенцијалних обавеза банке који доводе до активирања обавезе – *trigger events* (нпр. промене у економском окружењу, одређени поремећаји на финансијском тржишту, промене у кредитној способности клијента, промене кредитног рејтинга и сл);
 - О укључивање новчаних токова по основу финансијских деривата и анализу ризика ликвидности који проистичу из тих позиција;

³ Процењени новчани токови по основу позиција aktive, пасиве и ванбилансних ставки се распоређују по класама према очекиваном доспећу, утврђује се разлика по класама доспећа, као и кумулативна нето разлика, сабирањем нето разлика за сваку наредну класу доспећа.

⁴ Клијенти који су из истих сектора или географских подручја могу истовремено на одређене догађаје да реагују на исти начин на (у смислу повећане потребе за ликвидним средствима), што може угрозити ликвидност банке.

- одређивање „нормалног“ нивоа одлива по одобреним, неискоришћеним кредитним линијама, акредитивима и издатим гаранцијама, као и процену раста тог нивоа одлива у случају стресних догађаја;
- праћење ризика ликвидности по свим значајним валутама у којима послује
 - анализа и одређивање прихватљивог нивоа негативних нето токова готовине по свим значајним валутама, при чему треба имати нарочито у виду способност банке да прибави изворе финансирања у одређеној валути (како на домаћем тако и на међународном тржишту), могућност замене вишкова ликвидних средстава у једној валути за другу, степен конвертибилности валута у којима банка послује и сл;
 - анализа ефеката наглих промена у валутним курсевима и/или степену ликвидности девизног тржишта;
- анализу новчаних токова у редовним пословним условима и у ванредним околностима (условима кризе ликвидности банке и условима опште кризе на тржишту)
 - у оквиру сценарија заснованих на редовним пословним условима, банка треба да идентификује евентуалне потребе за ликвидношћу, које проистичу из односа пројектованих одлива готовине и уобичајених извора финансирања;
 - у оквиру сценарија заснованих на ванредним пословним условима, неопходно је анализом идентификовати гепове у различитим будућим периодима, а који ће служити и као основа за постављање лимита за ризик ликвидности и индикатора раног упозорења.

Имајући у виду да је процес мерења ликвидности заснован на различитим претпоставкама⁵, које могу да садрже елементе субјективне процене и могу се разликовати од банке до банке у зависности од комплексности и специфичности пословања, **веома је важно да банка примени конзервативан приступ приликом процене будућих новчаних токова.** Претпоставке треба да буде реалне, основане, документоване и подложне редовном разматрању и одобравању од стране руководства банке.

Контрола ризика ликвидности

Банка је дужна да дневно израчунава прописани *показатељ ликвидности* и да исти одржава на прописаном нивоу.

Међутим, да би ефикасно контролисала ризик ликвидности, банка треба да користи више *различитих показатеља и лимита*⁶, који су дефинисани у складу са нивоом толеранције према ризику ликвидности, пословном стратегијом и активностима, као и нивоом приноса и капитала расположивих да апсорбују потенцијалне губитке. Показатељи и лимити треба да буду адекватно документовани у оквиру политика и

⁵ Претпоставке о „понашању“ различитих позиција: имовине, обавеза и ванбилансних ставки

⁶ На пример: лимит кумулативне неусаглашености новчаних токова, лимити апсолутних разлика новчаних токова (код геп анализе), лимити концентрације, показатељ односа кредита и депозита итд.

процедура управљања ликвидношћу. Управни одбор банке треба да одобрава коришћење ових показатеља и лимита, да их ревидира периодично, као и када дође до промене услова у којима банка послује.

Такође, банка треба да има систем за *идентификовање и праћење индикатора раног упозорења*, како би била у могућности да потенцијалне проблеме уочи у раној фази. Индикатори раног упозорења су квантитативни или квалитативни показатељи који благовремено указују на могуће проблеме са ликвидношћу банке, на пример:

- брз раст активе;
- раст концентрације у оквиру активе и/или извора финансирања;
- погоршање квалитета активе;
- погоршање токова готовине као резултат лоше рочне усклађености (по валутама);
- смањење просечног периода доспећа обавеза;
- учестали случајеви прекорачења или пословања на граници интерних показатеља или прописаног показатеља ликвидности;
- значајан пад каматне марже и повећање укупних трошкова финансирања;
- негативан публицитет;
- погоршање кредитног рејтинга;
- пад вредности акција банке;
- повећано повлачење депозита, нарочито депозита становништва;
- смањење расположивих кредитних линија од стране кореспондентских банака;
- тешкоће у прибављању дугорочних извора финансирања итд.

Праћење ризика ликвидности

Банка је дужна да успостави информациони систем који подржава управљање ризиком ликвидности, односно који обезбеђује податке за благовремено и континуирано управљање ризиком ликвидности.

Банка треба да има поуздан менаџмент информациони систем (МИС) који извршном и *ALCO* одбору, као и другим запосленима одговорним за управљање ризиком ликвидности, пружа благовремене информације о ризику ликвидности којем банка јесте или може да буде изложена, како под нормалним, тако и у ванредним околностима.

Менаџмент информациони систем треба да обухвата информације о свим значајним изворима ризика ликвидности, укључујући и оне који су повезани са потенцијалним обавезама, новим производима и пословним активностима, као и оцену ефеката таквих догађаја на новчане токове банке и њен показатељ ликвидности. МИС треба да омогући:

- израчунавање новчаних токова и неусклађености позиција по класама периода до доспећа, за све значајне валуте са којима банка послује, како на појединачној, тако и на групној основи;
- праћење стања расположиве ликвидне активе и њене тржишне вредности;

- идентификацију и праћење концентрације извора и пласмана средстава;
- утврђивање лимита и израчунавање показатеља у вези са ликвидношћу, прописаних од стране Народне банке Србије и дефинисаних интерним актима банке;
- проверу усклађености са политикама и лимитима ликвидности и сачињавање извештаја о одступањима;
- правовремено информисање руководства о изложености и тренду кретања ризика ликвидности;
- идентификовање претпоставки које су коришћене приликом сачињавања извештаја о новчаним токовима и стрес тестова.

Садржај, учесталост и форма МИС извештаја зависе од природе и комплексности пословања банке, као и потреба руководства, односно запослених којима је конкретан извештај намењен (нпр. детаљнији, дневни извештаји се достављају надлежним за оперативно управљање ликвидношћу банке, док се Управном одбору обезбеђују сажети извештаји за сваки састанак тог одбора). Учесталост извештавања зависи и од услова пословања, односно у периодима стресних догађаја или кризе ликвидности извештавање је чешће.

Принцип 6 – Надзор и контрола ризика ликвидности у оквиру банкарске групе

Банка треба да управља ризиком ликвидности на нивоу правног лица, пословних линија и значајних валута, имајући у виду регулаторне захтеве и оперативна ограничења за трансфер ликвидности. Банка треба да има адекватне политике и системе за управљање аранжманима ликвидности у оквиру групе, да утврди међугрупну зависност, као и да прати и анализира утицај финансирања других правних лица у оквиру групе на њену ликвидност. Претпоставке о трансферу средстава у оквиру групе треба да уважавају сва правна, регулаторна, рачуноводствена, пореска и интерна ограничења и укључују интерне лимите за међугрупну зависност, у циљу ублажавања негативних ефекта ширења ризика ликвидности у ванредним околностима (*risk of contagion*).⁷

Принцип 7 - Диверсификација извора финансирања

Банка треба да обезбеди и одржава диверсификоване и стабилне изворе финансирања успостављањем одговарајуће структуре извора и њихових рочности:

- у циљу ублажавања концентрације извора финансирања и ризика ликвидности, банка треба да успостави различите лимите концентрације извора средстава, укључујући лимите према другој уговорној страни (или групи повезаних лица – поверилаца или депонената), врсти извора средстава, различитим тржиштима и

⁷ Проблеми са ликвидношћу једног правног лица у оквиру групе, могу проузроковати негативне ефекте за целу групу (репутациони ризик)

производима. Банка треба да анализира и прати и друге врсте концентрације: географску, валутну и концентрацију у различитим периодима до доспећима. Банке које имају веће учешће волатилнијих извора средстава и/или краткорочних извора средстава, морају да обезбеде и веће учешће ликвидне активе.

- на основу стеченог искуства и статистичких анализа, банка треба да анализира понашање депонената и идентификује изворе средстава који су стабилни под различитим околностима, затим оне који ће се постепено повлачити како се буду појављивали проблеми и оне који ће бити повучени на први знак проблема. Банка треба да идентификује и утврди одговарајући ниво основних извора средстава, као и да умањи ослањање на изворе средстава који су нестабилни и променљиви. Из наведеног разлога, банка треба редовно да прати податке о највећим депонентима који обухватају сва средства која банка прима од великих депонената или групе повезаних депонената, као и историјске податке о тим депонентима, нпр. максимални, минимални и просечни салдо у претходном периоду.

Банка треба да одржава стално присуство на тржиштима на којима прибавља изворе финансирања, као и да редовно процењује могућност брзог прибављања средстава из сваког извора. Такође, треба да идентификује главне факторе који утичу на способност прибављања средстава и да их континуирано прати, како би процене расположивих извора финансирања, за потребе управљања ликвидношћу, биле што реалније. Банка не би смела да третира одређене изворе финансирања као расположиве у случајевима када приступ тржишту није провераван у дужем временском периоду.

Банка треба да идентификује алтернативне изворе финансирања, како у случају уочене концентрације извора финансирања, тако и у случају пословања у ванредним условима. Алтернативни извори финансирања могу да буду: повећање и диверсификација депозита, продужење рока доспећа обавеза, издавање краткорочних и дугорочних дужничких хартија од вредности, трансфер средстава унутар групе, емисија акција, продаја (или репо) високо-ликвидних средстава, повлачење одобрених кредитних линија или задуживање код Народне банке Србије.

Принцип 8 – Дневно управљање ликвидношћу

У циљу ефикасног и ефективног спровођења процеса управљања ризиком ликвидности, банка треба да успостави адекватно дневно управљање ликвидношћу. Банка треба активно да управља дневном ликвидношћу како би била у могућности да благовремено испуни своје обавезе, како у редовним условима пословања, тако и у ванредним околностима, на тај начин доприносећи стабилном функционисању платног и клириншког система.

Неадекватно управљање дневном ликвидношћу може, поред краткорочних, да произведе и негативне дугорочне ефекте по ликвидност саме банке, али и других учесника на финансијском тржишту. Због тога је веома важно да банка постави циљеве дневног управљања ликвидношћу који ће јој омогућити:

- идентификацију и успостављање приоритетних обавеза које су од критичног значаја⁸, како би их измирила у уговореном року и
- измиривање осталих, мање критичних, обавеза што је пре могуће.

У циљу остваривања постављених циљева дневног управљања ликвидношћу, банка би требало да:

- утврди дневно очекиване приливе и одливе готовине и уколико је могуће, предвиди време доспећа у току дана, као и пројектује распон могућег недостатка ликвидности који се може појавити у току дана;
- прати позиције дневне ликвидности у односу на очекиване активности и расположиве изворе. Праћење кључних позиција у току дана може помоћи банци у процени када треба да прибави додатна средства у току дана или да обустави одливе како би измирила обавезе од критичног значаја;
- омогући прибављање довољно средстава за потребе испуњења дневних активности;
- управља средствима обезбеђења, како би прибавила дневно потребна средства, уколико је то неопходно;
- планира новчане одливе у складу са дневним циљевима, а нарочито када је реч о кључним/великим клијентима банке, због чега је веома важно и да успостави адекватну координацију дневних активности између одговарајућих организационих јединица;
- спремно реагује на непредвиђене околности у вези са дневним приливом и одливом средстава, због чега су стрес тестови и план пословања у случају настанка непредвиђених догађаја, веома важни.

Принцип 9 – Управљање средствима обезбеђења

Банка треба активно да управља средствима обезбеђења, укључујући праћење вредности већ заложених средстава и средстава расположивих за употребу као средство обезбеђења. Банка треба да одреди и прати вредност средстава расположивих као средство обезбеђења за задуживање код Народне банке Србије и за задуживање код других финансијских институција/правних лица од којих банка прибавља изворе финансирања. Такође, банка треба за све класе средстава обезбеђења да процени колико брзо могу да се употребе за прибављање додатних извора финансирања.

⁸ Обавеза од критичног значаја, у зависности од природе пословних активности банке и њене репутације, може да буде, на пример, обавеза која мора да се измири до одређеног времена у току дана, одређена врста трансакције на међубанкарском тржишту и сл.

Принцип 10 – Стрес тестови

Поред управљања ликвидношћу у редовним условима пословања, банка треба да буде спремна да управља ликвидношћу и у стресним условима (криза ликвидности). Банка треба да спроводи стрес тестове на редовној основи, у циљу идентификовања и мерења своје изложености ризику ликвидности у ванредним условима, анализирајући могуће утицаје на новчане токове, ликвидност, профитабилност и солвентност.

Резултати ових стрес тестова треба да буду предмет разматрања руководства банке и, у складу са спроведеном анализом, треба да обезбеде основ за предузимање корективних мера за ограничавање изложености банке ризику ликвидности, за прилагођавање ликвидне aktive и профила ликвидности у складу са установљеном толеранцијом банке према ризицима. Резултати стрес тестова треба да имају значајну улогу у формирању плана пословања у случају настанка непредвиђених догађаја, као и у прилагођавању принципа, односно стратегије и политика за управљање ризиком ликвидности.

Стрес тестови треба да омогуће банци да анализира утицај стрес сценарија на укупну ликвидну позицију банке, као и на ликвидну позицију на нивоу појединачних правних лица и пословних линија. Банка треба да оцени да ли су неопходни додатни тестови за појединачна правна лица у оквиру групе (подређена друштва и организационе јединице) који су изложени значајном ризику ликвидности.

Банка треба да развије довољан број сценарија за различите временске периоде, укључујући и оне на дневној основи. Обим и учесталост тестирања треба да одговарају величини банке и њеној изложености ризику ликвидности, као и релативном значају банке за финансијски систем. Банка треба да има способност да повећа учесталост тестирања у изузетним околностима, као што је нестабилност тржишних услова.

Сценарија и претпоставке

Потребно је да банка сачини могућа негативна сценарија, која могу реално да се догоде (без обзира да ли постоји мала или велика вероватноћа да до њих дође) и да испита њихов утицај на новчане токове. Избор сценарија и претпоставки треба да буде јасно документован. Добро је да банка има већи број ових сценарија који би покрили различите врсте и нивое негативних утицаја, а банка би требало да врши стрес тестове најмање за:

- сценарио у условима кризе ликвидности банке (интерна криза) и
- сценарио у условима опште кризе на тржишту (екстерна криза).

Сценарија у условима кризе ликвидности банке треба да покрију ситуације када постоје неки стварни или потенцијални проблеми у банци, као што су проблеми са квалитетом

активе, оперативни проблеми, постајање сумње у солвентност банке, репутациони ризик и сл. Банка треба детаљно да развије претпоставке утицаја сваке од утврђених негативних ситуација на токове готовине по основу позиција у активи, пасиви и ванбилансним ставкама, при чему претпоставке могу значајно да се разликују од сценарија до сценарија. Време и висина средстава до којих банка може да дође су веома битни фактори које треба да размотри приликом израде сценарија. Ова врста кризе ликвидности највише утиче на изворе средстава, односно на смањење степена њиховог занављања, повећање одлива депозита и сл.

Код сценарија у условима опште кризе на тржишту се претпоставља да је угрожена ликвидност великог броја финансијских институција на једном или више тржишта. Главне карактеристике овог сценарија су да банка има мањи утицај на износ и доспеће будућих токова готовине, недостатак ликвидних средстава на тржишту, неизмиривање обавеза других уговорних страна и значајни дисконти приликом продаје појединих позиција aktive. Ова врста кризе ликвидности утиче у значајној мери и на изворе средстава и на средства, односно активу банке. Приликом сачињавања ових сценарија значајан фактор може бити подршка централе или чланица банкарске групе. На ову подршку банка може да рачуна само уколико се ради о кризи на локалном тржишту, али не и уколико је кризом захваћена цела банкарска група.

Банка треба да заузме конзервативан приступ приликом избора претпоставки за стрес тестове које одражавају понашање новчаних токова у екстремним условима, тзв. „worst case“ сценарија.

Пожељно је да банка успостави лимите на кумулативне нето разлике у стресним условима узимајући у обзир сопствене могућности да прибави додатна средства у тим околностима.

Банка треба да узме у обзир резултате стрес тестова који су спроведени за друге ризике приликом спровођења стрес тестова ликвидности и да разматра могуће интеракције ризика ликвидности са тим ризицима.

Израда сценарија треба да буде предмет редовне анализе и преиспитивања, како би тестирана сценарија одговарала ризичном профилу банке. Потребно је пратити промене у тржишним условима, у природи, обиму и комплексности пословања банке, као и искуство које банка има у стресним ситуацијама.

У циљу идентификовања и анализе фактора који могу да имају значајан утицај на ликвидност, банка би требало да спроводи анализу осетљивости резултата стрес тестова на одређене кључне претпоставке.

Коришћење резултата

Руководство банке би требало да проверава стрес сценарија и претпоставке и резултате стрес тестова, као и да добијене резултате укључи у процес стратешког планирања и управљања ликвидношћу на дневном нивоу. Резултати стрес тестова треба да буду разматрани приликом одређивања интерних лимита.

У свеобухватном процесу управљања ликвидношћу треба да постоји веза између стрес тестова и плана пословања у случају настанка непредвиђених догађаја. Узрочни догађаји из овог плана треба да буду укључени у стрес тестове и обрнуто, искуство из стрес тестова би требало да буде укључено у смернице за поступање у непредвиђеним околностима.

Принцип 11 – План пословања у случају настанка непредвиђених догађаја

Банка је дужна да изради план пословања у случају настанка непредвиђених догађаја⁹ (у даљем тексту: План) који садржи јасне процедуре за рано откривање и решавање проблема у вези са ликвидношћу банке у ванредним ситуацијама.

План представља скуп политика, процедура и оперативних планова који служе за реаговање на озбиљне поремећаје у способности банке да финансира неке или све своје активности правовремено и по разумним трошковима. План треба да одговара комплексности и обиму активности банке, њеном профилу ризика, као и улози у финансијском систему.

У складу са Одлуком о управљању ризиком ликвидности банке, План треба да садржи:

- процедуре и индикаторе за рано откривање могућих проблема у вези с ликвидношћу банке;
- имена лица одговорних за идентификовање проблема са ликвидношћу, као и лица која о томе морају бити обавештена;
- јасно утврђене послове, односно обавезе и одговорности у управљању кризом ликвидности;
- обавезу припремања посебних извештаја с подацима, показатељима и другим информацијама значајним за предузимање мера у случајевима кризе ликвидности и за потребе интерног обавештавања;
- начин приступа расположивим или потенцијалним изворима ликвидности, као и процедуре за обезбеђење приступа допунским изворима финансирања, односно изворима који се не користе у редовном пословању;
- начин информисања Народне банке Србије о узроцима кризе ликвидности, као и о планираним активностима за њихово отклањање.

⁹ Важећом регулативом је прописано да је банка дужна да план пословања у случају настанка непредвиђених догађаја усвоји најкасније до 30. јуна 2009. године. У светлу актуелних дешавања на финансијским тржиштима, од банака се очекује да тај план усвоје што је могуће раније.

Израда и примена Плана треба да буде чврсто интегрисана у процес управљања ризиком ликвидности банке, заједно са резултатима сценарија и претпоставки коришћених у стрес тестовима.

Процедуре за поступање у непредвиђеним околностима, улоге и одговорности

План треба да садржи јасне политике и процедуре које ће омогућити руководству банке да доноси правовремене и на правим информацијама засноване одлуке, да благовремено спроводи могуће мере, укључујући:

- јасно дефинисане улоге и одговорности запослених, посебно лица која су овлашћена да покрену спровођење Плана. Успостављање "кризног тима" може олакшати унутрашњу координацију и доношење одлука током кризе ликвидности;
- имена и детаље о чланова тима који је одговоран за спровођење Плана и позицију чланова тима у организационој структури;
- именовање замена за кључне улоге.

У циљу омогућавања правовремене реакције потребне за управљање поремећајима у пословању, План треба да обухвати и план комуникације, односно да дефинише јасан процес комуникације и доношења одлука о томе који кораци се предузимају, у које време, ко их може предузети и која питања треба да буду прослеђена вишим нивоима одлучивања у банци. План треба да успостави јасне процедуре за спровођење ефективне унутрашње координације и комуникације кроз различите пословне линије и организационе јединице у банци. Такође, треба да одреди начин информисања Народне банке Србије о узроцима кризе и планираним активностима за њихово отклањање.

У условима неизвесности и непредвиђених околности од кључног значаја је и комуникација са тржишним учесницима и јавношћу. План треба да покаже када и како комуницирати са кореспондентским и кастоди банкама, пословним партнерима и клијентима, с обзиром да активности ових лица могу значајно утицати на ликвидну позицију банке и могу варирати у погледу узрока проблема.

План би требало да садржи процедуре за покриће недостатка новчаних средстава у кризним ситуацијама. Требало би да јасно буду наведени основни извори финансирања, њихова поузданост и под којим условима банка ове изворе треба користи. Поред основних, неопходно је дефинисати и допунске изворе финансирања (извори који се не користе у редовном пословању) који ће бити на располагању банци у условима кризе ликвидности. Процена трошкова различитих стратегија финансирања и утицај на капитал, такође треба да буду обухваћени.

План треба да садржи расположиве мере за испуњавање доспелих обавеза на дневној основи. У ситуацијама када, на дневној основи, извори ликвидности постану оскудни, банка треба да има могућност да идентификује обавезе од критичног значаја, како би их измирила у уговореном року.

План банке (као и управљање ризиком ликвидности банке на дневној основи) треба да обухвати кредитне и депозитне олакшице Народне банке Србије које представљају део свакодневних операција управљања ликвидношћу, уз узимање у обзир врсте кредитних олакшица, прихватљивих средства обезбеђења и могуће утицаје на репутацију банке због њиховог коришћења.

Од посебног је значаја да током развијања и примене Плана, одговорни запослени банке буду упознати са процедурама за трансфер ликвидности и средстава обезбеђења унутар групе и ограничењима које се односе на те трансфере.

Тестирање, ажурирање и одржавање Плана

У циљу обезбеђења изводљивости и адекватности, План треба да буде редовно провераван и тестиран. Кључни аспекти овог тестирања подразумевају проверу да ли су улоге и одговорности установљене на одговарајући и разумљив начин, да ли су информације ажуриране, да ли је омогућен трансфер готовине и средстава обезбеђења (нарочито ван земље и са другим организационим јединицама) и да ли је неопходна документација расположива за спровођење плана у најкраћем року. Банка треба да редовно тестира кључне претпоставке, као што су могућност продаје или репо одређених хартија од вредности или повремено повлачење кредитних линија. Руководство банке треба да проверава спровођење Плана, као и да преиспитује и ажурира План, најмање једном годишње и чешће, уколико су се значајно променили услови пословања саме банке или општи тржишни услови.

План треба да буде усаглашен са планом обезбеђења континуитета пословања банке и треба да буде омогућено његово спровођење у ситуацијама када је угрожен континуитет пословања. Банка треба да обезбеди ефективну координацију између тимова који управљају кризом ликвидности и континуитетом пословања.

Принцип 12 - Ликвидна актива

У циљу обезбеђења квалитетног управљања ризиком ликвидности, банка би требало на располагању да има одговарајући износ и структуру ликвидне aktive (*liquidity cushion*). Ликвидну активу, у овом контексту, чине расположива висококвалитетна ликвидна средства, које банка може да прода или заложи ради прибављања додатних извора финансирања, уколико је то потребно (готовина, дужничке хартије од вредности емитоване или гарантоване од стране владе, друге дужничке хартије од вредности високог квалитета и ликвидности и сл.).

Банка треба да дефинише циљеве и принципе држања ликвидне aktive, а пре свега врсту, квалитет и ниво aktive која се држи за потребе ликвидности. Износ и структура

ликвидне активе треба да буде одређена у складу са карактеристикама пословања банке, установљеним нивоом толеранције банке према ризику ликвидности и профилем ризика ликвидности банке.

Ликвидна актива треба банци да омогући брз опоравак од неочекиваних стресних догађаја и испуњавање дневних обавеза у периоду кризе ликвидности. Не би требало да постоје законске, регулаторне или оперативне препреке за коришћење ових средстава. Банка треба да буде спремна да их користи у случају озбиљне кризе ликвидности. При томе, треба имати у виду да уколико су општи тржишни услови неповољни, ликвидност хартија од вредности може да се погорша, а њихова вредност смањи, што доводи у питање утрживост ових хартија од вредности, под условима повољним за банку.

Приликом одређивања структуре ликвидне активе, односно одлучивања о укључивању одређене дужничке хартије од вредности у њен састав, банка би требало да узме у обзир следеће аспекте:

- дубину и ликвидност тржишта на којем се тргује том хартијом од вредности;
- квалитет хартије од вредности;
- ефекте које комплексност производа има на његову ликвидност¹⁰;
- очекивани рок доспећа, узимајући у обзир могућност ранијег откупа или продаје;
- испуњеност услова за коришћење кредитних олакшица Народне банке Србије, као и употребу хартија од вредности као залог за обезбеђивање других извора финансирања.

Принцип 13 – Објављивање информација

Банка треба редовно да објављује информације које омогућују учесницима на тржишту да процене адекватност начина на који банка управља ликвидношћу, као и њену позицију ликвидности. Објављивање информација повећава транспарентност, олакшава вредновање, смањује неизвесност и појачава тржишну дисциплину.

У том смислу, банка би требало да учини доступним информације о организационој структури и основним елементима оквира за управљање ризиком ликвидности, квантитативне податке о позицији ликвидности (износ и састав ликвидне активе, вредност прописаног показатеља ликвидности, вредности интерних ратија за праћење ликвидности и дефинисаних лимита за та ратија, структура билансних и ванбилансних позиција према периодима доспећа и кумулативни гепои ликвидности и сл.), као и квалитативне податке о начину управљања ликвидношћу (диверсификација извора средстава, технике које се користе за ублажавање ризика ликвидности, концепти за мерење ризика ликвидности, објашњење начина употребе стрес тестова и објашњење

¹⁰ Структурни инструменти, чак и са високим рејтингом, мање су ликвидни у периодима кризе ликвидности.

коришћених сценарија, кључни елементи плана пословања у случају настанка непредвиђених догађаја, објашњење начина на који су резултати стрес тестирања укључени у тај план, учесталост и врсте интерног извештавања о ликвидности и сл.).